

УДК 364-7

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2026.1.4>

Вакуленко С. М.

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент закладу вищої освіти
кафедри «Каразінська школа соціальної роботи»
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
e-mail: s.vaculenko@karazin.ua
ORCID ID: 0000-0003-3293-1670
Researcher ID: JAC-5513-2023

Дороженко В. О.

здобувачка 3-го курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Соціальна робота»
ННІ соціології та медіакомунікацій
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
e-mail: valeriia.dorozhenko@student.karazin.ua
ORCID ID: 0009-0005-5084-1291

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВЕТЕРАНАМИ/ВЕТЕРАНКАМИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЇХНІМИ СІМ'ЯМИ ЯК СКЛАДОВА ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

В статті йдеться про те, що станом на сьогодні питання вдосконалення ветеранської політики є вкрай актуальними, адже нехтування гостротою й глибиною проблем, пов'язаних із поверненням ветеранів/ветеранок до цивільного життя, може призвести до зростання ризиків насамперед соціального та економічного характеру, зокрема, втрати вагомої частки людського потенціалу країни, поглиблення диспропорцій на ринку праці, поширення безробіття, значного збільшення навантаження як на державний, так і місцеві бюджети, погіршення психоемоційного стану, виникнення соціального відчуження значних груп населення, поширення асоціальних форм поведінки, зниження рівня соціальної згуртованості суспільства тощо. Як одну з найбільш важливих складових реалізації ветеранської політики української держави слід розглядати соціальну роботу з ветеранами/ветеранками та їхніми сім'ями на рівні громад в умовах подолання наслідків російсько-української війни, оскільки переважна більшість ветеранів/ветеранок повертаються в свої громади й саме там мають отримувати всі необхідні послуги. Авторки наголошують, що потребують відповідних наукових досліджень як можливості громад надавати соціальні послуги ветеранам/ветеранкам, так і потреби самих ветеранів/ветеранок. Аналіз даних соціологічних досліджень свідчить, що нині діюча ветеранська політика української держави потребує вдосконалення з метою зниження соціальної напруженості в суспільстві, подолання існуючих нерівностей у доступі ветеранів/ветеранок до соціальних послуг, розв'язання проблем, пов'язаних з їхньою реінтеграцією до цивільного життя, насамперед на рівні громад. Для цього має бути систематизований вітчизняний досвід використання різних підходів у соціальній роботі з ветеранами/ветеранками та членами їхніх сімей і прове-

дений порівняльний аналіз з відповідними зарубіжними практиками, щоби визначити можливості й обмеження їхнього застосування.

Ключові слова: ветерани, ветеранська політика, соціальна робота, соціальні послуги, супровід ветеранів, реінтеграція, громади.

Постановка проблеми. Основою стратегії відновлення, реконструкції та модернізації України протягом 2024–2027 рр. є План України в рамках програми Ukraine Facility. В цьому плані представлений розділ під назвою «Людський капітал», в якому, серед інших, передбачена реформа переходу від військової служби до цивільного життя за такими основними напрямками: 1) реабілітаційна та медична, зокрема, психологічна допомога; 2) програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації; 3) створення необхідних умов для працевлаштування ветеранів як окремої категорії громадян; 4) заходи з підтримки ветеранського бізнесу [13].

На нашу думку, на сьогодні ця реформа є вкрай актуальною, адже нехтування гостротою й глибиною проблем, пов'язаних із поверненням ветеранів/ветеранок до цивільного життя, може призвести до зростання ризиків насамперед соціального та економічного характеру, зокрема, втрати вагової частки людського потенціалу країни, поглиблення диспропорцій на ринку праці, поширення безробіття, значного збільшення навантаження як на державний, так і місцеві бюджети, погіршення психоемоційного стану, виникнення соціального відчуження значних груп населення, поширення асоціальних форм поведінки, зниження рівня соціальної згуртованості суспільства тощо.

Станом на сьогодні політика української держави щодо ветеранів та їхніх сімей ґрунтується на двох основних документах: Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердженому операційному плані заходів з її реалізації у 2024–2027 рр. [20] і Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року [21] та затвердженому операційному плані з її реалізації в 2025–2027 рр., ухвалених у 2024 році. Саме в Стратегії ветеранської політики йдеться про збереження та відновлення людського капіталу ветеранів/ветеранок і членів їхніх сімей та зосереджується увага на відновленні добробуту й здоров'я ветеранів/ветеранок, підтримці членів їхніх сімей та формуванні позитивного образу ветеранів/ветеранок у суспільстві, а також на сприянні зміцненню обороноздатності держави шляхом підвищення престижності військової служби. Проте, як зазначають експерти, обидві стратегії не враховують повною мірою усього комплексу проблем, на які вказують і ветерани/ветеранки, і дослідники різних аспектів їхньої реінтеграції до цивільного життя. Наступним важливим кроком стало ухвалення Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері», в якому визначено вдосконалений підхід щодо внутрішньої політики у ветеранській сфері, зокрема, йдеться про створення умов для формування програм щодо інтеграції ветеранів/ветеранок

війни в територіальні громади [19]. Згаданий закон передбачає значне розширення сфери реалізації ветеранської політики в Україні, зокрема, через розроблення необхідних для її реалізації інструментів і механізмів.

Як одну з найбільш важливих складових реалізації ветеранської політики української держави слід розглядати соціальну роботу з ветеранами/ветеранками та їхніми сім'ями на рівні громад в умовах подолання наслідків російсько-української війни, забезпечення довгострокової стійкості та безпеки країни. Важливо розуміти, що переважна більшість ветеранів/ветеранок повертаються й повертаються в свої громади й саме там мають отримувати всі необхідні послуги. При цьому спроможність громад задовольняти наявні потреби в соціальних послугах і реалізовувати нові проєкти є різною. Отже, маємо констатувати, що потребують відповідних наукових досліджень як можливості громад надавати соціальні послуги ветеранам/ветеранкам, так і потреби самих ветеранів/ветеранок. Важливо, що повноцінна реінтеграція ветеранів/ветеранок сприятиме також самореалізації та зміцненню їхніх сімей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст, сутність, напрями й проблеми реалізації ветеранської політики досліджували як науковці, серед яких Г. Коваль, Д. Мурашко [8], Н. Тілікіна, І. Пеша [25], Е. Костишин, Ю. Шевців [10], так і представники аналітичних центрів [14], а також громадських організацій ветеранів [3; 9].

Різні аспекти соціальної роботи з ветеранами/ветеранками розглядаються в публікаціях Т. Гордеєвої, А. Лазаревої А. [5], Т. Захаріної [6], О. Столярик, Т. Семигіної [24] та інших вітчизняних дослідників. Роботи І. Єнгаличевої [7], О. Кравченко [11] та інших присвячені питанням організації соціальної роботи з ветеранами/ветеранками саме на рівні громад. Перелік функцій, що має виконувати фахівець із соціальної роботи, клієнтами якого є ветерани/ветеранки, пропонує Н. Сайко [23]. Переваги й недоліки реалізації проєкту «Помічник ветерана» аналізують О. Балухтіна й Л. Танкушина [4], роль фахівців із соціальної роботи в процесі супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб – Л. Кримчак [12]. Питання запровадження менторської підтримки для ветеранів/ветеранок на рівні громад піднімають І. Пеша, Н. Тілікіна та Т. Андріученко [17].

Мета статті – обґрунтувати необхідність успішного функціонування системи соціальної роботи з ветеранами/ветеранками та членами їхніх сімей як складової ветеранської політики української держави у воєнний та післявоєнний час.

Результати дослідження. Згідно із даними, що містяться в Єдиному державному реєстрі ветеранів війни, станом на 01 жовтня 2025 р. в Україні нараховувалося більше, ніж 1,6 млн. ветеранів/ветеранок [1], а після завершення війни, включно з членами сімей, на яких має поширюватися державна політика щодо ветеранів/ветеранок, їхня кількість зросте до 5–6 млн. осіб [26], що становитиме 15–20% від загальної прогнозованої чисельності населення України. Це є найвищим показником серед усіх країн світу, де також є громадяни, що мають ста-

тус ветеранів, і які впроваджують ветеранську політику [15]. Отже, наша країна потребуватиме системного підходу у вирішенні проблеми реінтеграції ветеранів/ветеранок до цивільного життя.

Успішний перехід від військової служби до цивільного життя, серед іншого, передбачає реінтеграцію ветеранів/ветеранок на всіх рівнях, від макрорівня, тобто рівня суспільства, до рівня громади та індивідуального рівня. Тому однією з головних функцій держави є надання всебічної підтримки громадам для реалізації ветеранської політики на місцях.

Підтримка ветеранів/ветеранок на рівні місцевих громад може здійснюватися за такими напрямками [22]:

1. Соціально-економічна підтримка, що містить такі програми:

- консультаційні послуги з працевлаштування (надання інформації про вакансії, допомога у складанні резюме та підготовці до співбесід);
- перекваліфікація та навчання (організація курсів і тренінгів, спрямованих на здобуття навичок, необхідних на ринку праці);
- підтримка підприємництва (надання грантів, кредитів, а також консультативної підтримки для ветеранів/ветеранок, які бажають розпочати власний бізнес, у сфері фандрайзингу та грантрайтингу);
- фінансове консультування (допомога в управлінні особистими фінансами, підвищення рівня фінансової грамотності, в тому числі належне планування бюджету, інвестування та забезпечення фінансової стабільності).

2. Психологічна реабілітація, що охоплює такі види підтримки:

- індивідуальні та групові психотерапевтичні сесії (надання професійної допомоги психологами та психіатрами);
- програми стрес-резильєнтності (навчання методикам впорядкування стресу та покращення емоційного благополуччя);
- арттерапія та інші альтернативні методи лікування (використання творчих підходів як засобу психологічної реабілітації);
- підтримка сімей ветеранів/ветеранок (програми, що допомагають членам сімей ветеранів/ветеранок краще розуміти й підтримувати їх).

3. Медичне обслуговування включає такі різновиди послуг і програм:

- фізична реабілітація (організація доступу до фізіотерапії, ерготерапії та інших форм фізичної реабілітації);
- спеціалізовані медичні послуги (надання доступу до лікування специфічних травм і хвороб, зокрема, тих, що пов'язані з військовою службою);
- програми здорового способу життя (освітні програми, які сприяють формуванню та підтриманню здорового способу життя серед ветеранів/ветеранок та унеможливають прояви та появу залежностей).

4. Юридична допомога:

- консультації з юридичних питань (надання правової допомоги, зокрема, з питань отримання соціальних гарантій і пільг);

– представництво інтересів у судах (допомога у вирішенні судових спорів, пов'язаних з правами ветеранів/ветеранок).

5. Соціальна інтеграція, що сприяє підвищенню рівня згуртованості самої громади:

– культурні та спортивні заходи (організація заходів, які сприяють соціалізації та побудові спільноти ветеранів/ветеранок);

– волонтерські програми (залучення ветеранів/ветеранок до волонтерської діяльності, що допомагає їм відчувати себе корисними для суспільства та сприяє їхній соціальній адаптації).

6. Професійний розвиток, що поєднує набуття нових навичок та осучаснення наявних:

– менторські програми (співпраця з професіоналами з різних галузей для наставництва та підтримки в кар'єрному зростанні);

– мережеві ініціативи (створення та підтримання професійних мереж, які допомагають знаходити роботу та розвивати кар'єру).

В українському суспільстві існує низка проблем, що заважають повноцінному функціонуванню системи соціальної роботи з ветеранами/ветеранками, її адаптація до умов повномасштабної війни відбувається досить повільно. Щоби систематизувати й узагальнити ці проблеми, звернемося до декількох досліджень, що були проведені в останні роки. Зокрема, йдеться про: 1) дослідження аналітичного центру «Український інститут майбутнього» (UIF), проведене в 2025 році (низка фокусованих групових інтерв'ю з ветеранами/ветеранками; глибинні інтерв'ю та опитування 100 ветеранів/ветеранок) [14]; 2) шосте опитування Українського ветеранського фонду (УВФ) «Потреби ветеранів і ветеранок», проведене в жовтні–листопаді 2024 року (онлайн-опитування, в якому взяли участь 1 025 осіб) [18]; 3) дослідження УВФ «Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок», проведене в серпні–вересні 2024 року (6 фокусованих групових інтерв'ю з ветеранами/ветеранками: з ветеранами-чоловіками, ветеранками-жінками, ветеранами з інвалідністю, ветеранами з обласних центрів, ветеранами з інших міст області та ветеранами з сіл і селищ) [22]; 4) дослідження аналітичного центру Cedos «Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби», проведене в серпні–листопаді 2023 року (8 експертних інтерв'ю з представниками організацій громадянського суспільства, що захищають права та інтереси ветеранів, а також з організаціями, що захищають права та інтереси осіб з інвалідністю; 33 напівструктурованих глибинних інтерв'ю в 16 громадах з представниками органів місцевого самоврядування та надавачів соціальних послуг у громадах) [16].

Слід зауважити, що доволі часто ветерани/ветеранки та члени їхніх сімей не володіють достатнім обсягом інформації про свої права, про ті соціальні послуги, які їм належать, про суб'єктів, які мають надавати такі послуги. Непоодинокими є факти сумнівів ветеранів/ветеранок і членів їхніх сімей щодо успішності повер-

нення до цивільного життя через поширеність у суспільстві певних стереотипів. Посттравматичний стресовий розлад, невпевненість у соціальній затребуваності в цивільному житті, проблеми в сімейному житті після повернення додому, загальний стан здоров'я та соціально-побутові негаразди – ось лише деякі з проблем, з якими вони стикаються.

Існування регіональних нерівностей, у т.ч. між містами та селами/селищами, проблем із безбар'єрним простором загрожує соціальною ексклюзією, економічною незахищеністю, а також зростанням соціальної напруженості й конфліктності на рівні територіальних громад і суспільства загалом, послабленням соціальної згуртованості в країні. Відсутність налагодженої системи координації та взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, бізнес-структур, закладів освіти, соціальних служб у регіонах гальмують соціальну роботу з ветеранами/ветеранками, їхню реінтеграцію до цивільного життя, ускладнюють надання відповідних якісних соціальних послуг.

Згідно із даними, отриманими під час фокус-групових інтерв'ю дослідниками UIF, ветерани/ветеранки достатньо критично ставляться до практичної реалізації передбачених законодавством програм допомоги і пільг, відзначають випадки порушення законодавства в питаннях надання пільг на місцевому рівні. Наприклад, пільгове виділення земельних ділянок (через їхній брак у певних регіонах). Ветерани/ветеранки на власному досвіді стикаються з ситуаціями, коли держава на місцевому рівні неспроможна забезпечити заходи, передбачені законодавством, як от належна реабілітація (через брак реабілітаційних центрів). Інформанти/інформантки наголошували на тому, що процес надання допомоги є дуже бюрократизованим, має значні відмінності в різних регіонах, в громад відсутня кадрова спроможність забезпечувати послуги, передбачені законодавством (зокрема, через непрофесійність фахівців, що працюють з ветеранами/ветеранками), існують проблеми з інформуванням ветеранів/ветеранок.

Якщо звернутися до дослідження, проведеного УВФ, слід відзначити, що ветерани/ветеранки, які взяли в ньому участь, загалом були поінформовані щодо державних пільг і програм, передбачених для них. Вони згадували про державні гранти, програми реабілітації, психологічної та юридичної допомоги та інші, але також переважно оцінили їх як неефективні. Пояснюючи саме таку оцінку, говорили про те, що гранти, наприклад, обумовлені складними для виконання вимогами, або ж такими, що не є доступними для всіх ветеранів/ветеранок-підприємців. Зокрема, подання заявок та видача грантів відбувається лише двічі на рік, період розгляду досить тривалий, хоча іноді гроші для бізнесу потрібні негайно. І навіть видавши грант, держава передбачає низку обмежень щодо використання коштів.

Неефективність державної політики інформанти/інформантки пояснювали, зокрема, застарілістю підходів до повернення колишніх військових до цивіль-

ного життя, що знаходить прояв, по-перше, в недосконалому чинному законодавстві, а по-друге – у відсутності в державі фінансової та кадрової спроможності для забезпечення всіх ветеранів/ветеранок послугами, які вона зобов'язується надавати. Щодо ставлення до пільг у цілому, думки ветеранів/ветеранок розділилися. Деякі з них вважали, що пільги потрібно вдосконалювати та розширювати, наприклад збільшувати щорічні виплати. Інші розглядали пільги як чинник, що не сприяє або навіть заважає успішному поверненню до цивільного життя, оскільки вони знижують мотивацію досягнення економічної незалежності та професійної й кар'єрної самореалізації.

Згідно із результатами шостого опитування УВФ, проведеного з-поміж звільнених зі служби ветеранів/ветеранок, лише 13,3% вважали, що держава повністю або більшою мірою виконує взяті на себе соціальні зобов'язання. Натомість майже половина (46,9%) учасників опитування вказали на проблеми щодо отримання медичних послуг; 43,2% – щодо грошової допомоги; 23,2% – стикалися із проблемами отримання комунальних субсидій; 21,7% – проблемами в забезпеченні психологічної допомоги та 19,1% – мали проблеми під час нарахування пенсій. Чинні військовослужбовці/військовослужбовиці та ветерани/ветеранки, які взяли участь в опитуванні, вказали на значну ймовірність виникнення таких проблем після повернення з війни: 1) зловживання алкоголем і наркотиками (дуже ймовірно – 43%, скоріше ймовірно – 31%); 2) відсутність роботи (дуже ймовірно – 52%, скоріше ймовірно – 29%); 3) конфлікти в родині (дуже ймовірно – 42%, скоріше ймовірно – 35%); 4) психоемоційна нестабільність (дуже ймовірно – 53%, скоріше ймовірно – 33%); 5) відсутність інклюзивного простору та адаптованого робочого місця для осіб з інвалідністю (дуже ймовірно – 56%, скоріше ймовірно – 27%); 6) нерозуміння суспільства (дуже ймовірно – 59%, скоріше ймовірно – 30%); 7) проблеми з фізичним здоров'ям та отриманням медичної допомоги (дуже ймовірно – 57%, скоріше ймовірно – 33%).

Раніше також 10,9% опитаних вказали на інші проблеми, серед яких найпоширенішими є випадки відмови в наданні таких послуг: покращення житлових умов, медична реабілітація, санаторно-курортне лікування, надання інвестицій під власний бізнес, отримання безвідсоткової позики на будівництво чи ремонт власного житла [2].

Ще складніше зазначені проблеми відбиваються на житті тих ветеранів/ветеранок та їхніх сімей, що проживають у невеликих громадах, особливо в сільській місцевості. Для них часто є недоступними послуги, які вже впроваджуються в містах. Проаналізувавши результати дослідження «Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби», можемо дійти висновку, що зазвичай сільські та селищні громади беруть участь у районних і обласних цільових програмах, що надає їм можливість закрити деякі потреби ветеранів/ветеранок, але не всі подібні програми враховують потреби й можливості таких громад. Ключовими викликами є брак коштів у місцевих бюджетах, брак фахів-

ців і фінансових можливостей для їхнього залучення, брак транспортних засобів на балансі установ – надавачів соціальних послуг і, передусім, таких, що обладнані засобами для користування людей з інвалідністю, а також брак приміщень, які можна використовувати для прийому громадян та надання соціальних послуг. Тобто наразі громади мають нерівні ресурси для підготовки до повернення ветеранів/ветеранок. Деякі інформанти стверджували, що в їхніх громадах уже створено окремі відділи, призначено окремих працівників, які займаються наданням соціальних послуг ветеранам/ветеранкам. Тоді як менші за розміром громади не мають такої можливості, оскільки не можуть отримати нові ставки, а наявні кадри вже мають високе навантаження. Також у невеликих громадах часто немає можливості створити належні умови для реабілітації ветеранів/ветеранок; відсутні фахові реабілітологи та психологи, які могли би здійснювати психологічну підтримку ветеранів/ветеранок і членів їхніх сімей. Залучення нових фахівців перетворюється на справжній виклик для громад, адже кваліфіковані фахівці не погоджуються на працевлаштування в сільських і малих міських громадах, не готові працювати за таку заробітну плату.

На різницю в досвіді отримання соціальних послуг у різних типах населених пунктів вказували також і ветерани/ветеранки – учасники фокус-групових інтерв'ю, проведених УВФ. Деякі з них підтвердили, що в малих містах і селах менше приділяється уваги ветеранській політиці. Причину вони вбачали в недостатньому фінансуванні та браку підготовлених фахівців відповідного профілю, водночас відзначивши вищий рівень підготовленості до комунікації з ними в обласних центрах, зокрема в столиці.

Водночас ветерани/ветеранки, які взяли участь у фокус-групових інтерв'ю, організованих UIF, неодноразово нарікали на критичний дефіцит психологів, які могли б якісно працювати з ветеранами/ветеранками, навіть у великих містах. Як згадувалося вище, в невеликих населених пунктах таких фахівців іще менше або ж вони взагалі відсутні. З іншого боку, проблемним моментом залишається упереджене ставлення до психологічної допомоги, особливо серед ветеранів-чоловіків. Поширеним серед них є переконання, яке можна передати такою цитатою: «Як мені може допомогти людина, яка не пережила подібного досвіду». Ветерани охочіше приймають допомогу від інших ветеранів або «якщо побратим скаже, що йому допомогло і порадить мені». За даними опитування UIF, лише 32% ветеранів звертались за психологічною допомогою під час/після служби, ще 6% планують звернутись, тоді як понад 60% не звертались і не планують.

Ще одна проблема, на яку варто звернути увагу, це невідповідність установ, які надають послуги ветеранам/ветеранкам, в тому числі й соціальних служб, вимогам інклюзивності, що значно ускладнює надання послуг особам з інвалідністю. Зокрема, на цьому наголошували інформанти/інформантки, які взяли участь у дослідженні УВФ. Крім того, процедури отримання послуг, на їхню думку, є сильно бюрократизованими й надто складними, що перетворює процес їхнього

проходження на справжній виклик для людської гідності. Так складається, що отримання державних послуг, спрямованих на реінтеграцію ветеранів/ветеранок, часто ускладнює саме спілкування з представниками держави. Значна кількість учасників фокус-групових інтерв'ю відзначали, що саме зневажливе чи байдуже ставлення з боку таких осіб справило найбільш негативне враження. Негативний досвід взаємодії із державними інституціями призводить до того, що ветерани/ветеранки взагалі її уникають та відмовляються від пільг і послуг, щоб уникнути приниження, що, безумовно, формує відповідне ставлення до держави.

Досліджувалася також і думка ветеранів/ветеранок щодо проєкту «Помічник ветерана». Фахівець із супроводу – це перша особа, яка має зустрічати ветеранів після повернення в громаду. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18 червня 2023 року «Про реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження інституту помічника ветерана у системі переходу від військової служби до цивільного життя» пілотний проєкт «Помічник ветерана» стартував 1 липня 2023 року. Помічник ветерана – фахівець зі спеціальною підготовкою, який фасилітує діалог між органами влади та ветераном, надає послуги та сприяє ветеранам у реалізації їхніх можливостей, прав, гарантій, пільг [4]. Після дев'яти місяців реалізації Мінветеранів вирішило перезапустити проєкт, оскільки він зіткнувся з певними труднощами, основною з яких виявилася фінансова неспроможність громад виконувати свої зобов'язання, зокрема, забезпечувати надання соціальних послуг. Думки учасників фокус-груп з цього приводу розділилися.

Деякі з них висловлювали сподівання, що соціальний супровід, який здійснюється профільним фахівцем, сприятиме вдосконаленню саме взаємодії ветеранів/ветераном з державними інституціями. Інші висловлювали критичні зауваження, розчарування з приводу того, що на момент, коли проводилися інтерв'ю, проєкт не виправдав очікувань, які на нього покладалися, й був призупинений. Слід також зазначити, що з серпня 2024 р. проєкт перезапущений, в результаті чого в громадах була запроваджена посада «фахівець із супроводу ветеранів війни і демобілізованих осіб».

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналіз наведених даних соціологічних досліджень, на які ми спиралися під час написання статті, свідчить, що нині діюча ветеранська політика української держави потребує вдосконалення з метою зниження соціальної напруженості в суспільстві, подолання існуючих нерівностей у доступі ветеранів/ветеранок до соціальних послуг, розв'язання проблем, пов'язаних з їхньою реінтеграцією до цивільного життя, насамперед на рівні громад. Для цього має бути систематизований вітчизняний досвід використання різних підходів у соціальній роботі з ветеранами/ветеранками та членами їхніх сімей і проведений порівняльний аналіз з відповідними зарубіжними практиками, щоби визначити можливості й обмеження їхнього застосування.

Список використаних джерел і літератури

1. Адміністративні дані в значенні Закону України «Про державну статистику», що збираються Міністерством у справах ветеранів України. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/dataset/034f43a4-133a-498f-8478-6076ed1013e4> (дата звернення 24.11.2025).
2. Актуальні потреби та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів. / *Український ветеранський фонд*. 2024. 15–25 січня. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/aktualni-potreby-ta-bachennia-mozhlyvostey-dlia-kar-ierno-ho-i-profesijnoho-zrostannia-veteraniv/> (дата звернення 24.11.2025).
3. Американський досвід ветеранської політики для України. Порівняти. Зрозуміти. Реформувати. ГО «Вільні та вірні», 2024. 113 с.
4. Балухтіна О., Танкушина Л. Запровадження в Україні інституту помічника ветерана та шляхи його вдосконалення. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. Вип. 6. С. 3–7. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.1>.
5. Гордєєва Т., Лазарева А. Соціальна робота в громаді з учасниками бойових дій, що були нещодавно демобілізовані. *Грані*. 2023. № 3, т. 26. С. 69–73. <https://doi.org/10.15421/172350>.
6. Захаріна Т. Напрями соціальної роботи з ветеранами гібридної війни. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2023. № 1(52). С. 55–59. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.55-59>.
7. Єнгалічева І. Особливості надання послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей в територіальних громадах. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. Вип. 6. С. 18–23. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.4>.
8. Коваль Г.В., Мурашко Д.М. Державна ветеранська політика: виклики сьогодення. *Право та державне управління*. 2024. № 4. С. 176–182. <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.23>.
9. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Київ, 2023. 109 с.
10. Костишин Е.І., Шевців Ю.О. Особливості реалізації політики ветеранського розвитку в Україні. *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. № 2. С. 19–24. <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-3>.
11. Кравченко О. Міжсекторальна співпраця на рівні громади щодо комплексної реабілітації ветеранів та ветеранок. *Ввічливість. Humanitas*. 2025. Вип. 2. С. 100–108. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.14>.
12. Кримчак Л.Ю. Роль фахівця із соціальної роботи в процесі супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 72. С. 71–75. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.11>.
13. Кроки Плану для Ukraine Facility. URL: <https://me.gov.ua/view/8dde8d02-3027-4fca-8c57-caf55a62f743> (дата звернення 24.11.2025).
14. Лаврик Я., Терещенко І., Амеліна Ю., Цатурян А. Між фронтом і майбутнім: сценарії та економічні наслідки ветеранської політики : дослідження. Київ : Український інститут майбутнього, 2025. 148 с.
15. Лебедина О. В Україні після війни буде 4–5 млн ветеранів – міністерка. *Дзеркало тижня. Україна*. 2023. 24 трав. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-ukrajini-pislja-vijni-bude-4-5-mln-veteraniv-ministerka.html> (дата звернення 24.11.2025).
16. Ломоносова Н., Хелашвілі А., Назаренко Ю. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби : дослідження. Київ : Cedoss, 2024. 131 с.
17. Пеша І., Тілікіна Н., Андріюченко Т. Механізм впровадження менторської підтримки ветеранів війни у територіальній громаді. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. № 1(12). С. 108–124. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305274](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305274).

18. Потреби ветеранів і ветеранок. Результати шостого опитування Українського ветеранського фонду. 2024. Жовтень – листопад. *Український ветеранський фонд*. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/analiz-potreb-ta-problem-veteraniv-ta-veteranok-za-2024-rik/> (дата звернення 24.11.2025).

19. Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері : Закон України від 11 березня 2025 р. № 4285-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4285-20#Text> (дата звернення 24.11.2025).

20. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#n12> (дата звернення 24.11.2025).

21. Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1350-р. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-skhhvalennia-stratehii-formuvannia-systemu-povernennia-z-viiskovoi-sluzhby-do-tsyvilnoho-zhyttia-na-period-do-2033-roku-1350r-311224> (дата звернення 24.11.2025).

22. Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок : аналітичне дослідження. Київ : Український ветеранський фонд, 2024. 28 с.

23. Сайко Н. Соціальна робота з військовими та ветеранами російсько-української війни. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. Вип. 34. С. 218–222. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2024.34.318131>.

24. Столярик О., Семигіна Т. Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10. No 1. Pp. 63–77. [10.25128/2520-6230.23.1.6](https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.6).

25. Тілікіна Н.В., Пеша І.В. Державна ветеранська політика України та шляхи забезпечення її ефективності. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2023. № 5(35). С. 74–87. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8984>.

26. Яким є образ ветеранів в українському суспільстві. *Український кризовий медіа-центр*. 2024. 20 груд. URL: <https://uacrisis.org/uk/yakym-ye-obraz-veteraniv-v-ukrayinskomu-suspilstvi> (дата звернення 24.11.2025).

References

1. Administratyvni dani v znachenni Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu statystyku», shcho zbyraiutsia Ministerstvom u spravakh veteraniv Ukrainy [Administrative data within the meaning of the Law of Ukraine «On State Statistics», collected by the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. (n.d.). *Portal vidkrytykh danykh [Open Data Portal]*. <https://data.gov.ua/dataset/034f43a4-133a-498f-8478-6076ed1013e4> [in Ukrainian].

2. Aktualni potreby ta bachennia mozhlyvostei dlia kariernoho i profesiinoho zrostannia veteraniv [Current needs and vision of opportunities for career and professional growth of veterans] (2024, January 15–25). *Ukrainskyi veteranskyi fond [Ukrainian Veterans Foundation]*. <https://veteranfund.com.ua/analitics/aktualni-potreby-ta-bachennia-mozhlyvostey-dlia-kar-iernoho-i-profesiynoho-zrostannia-veteraniv/> [in Ukrainian].

3. *Amerykanskyi dosvid veteranskoi polityky dlia Ukrainy. Porivniaty. Zrozumity. Reformuvaty* [American experience of veterans policy for Ukraine. Compare. Understand. Reform] (2024). Odesa : The Public Organization «Free and Faithful» [in Ukrainian].

4. Balukhtina, O. & Tankushyna, L. (2024). Zaprovdzhennia v Ukraini instytutu pomichnyka veterana ta shliakhy yoho vdoskonalennia [Introduction of the veteran assistant institute in Ukraine and ways of its improvement]. *Vvichlyvist. Humanitas. – Politeness. Humanitas*, 6, 3–7. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.1> [in Ukrainian].
5. Hordieieva, T. & Lazareva, A. (2023). Sotsialna robota v hromadi z uchasnykamy boiovykh dii, shcho byly neshchodavno demobilizovani [Social Work in the Community with Participants of Combat Actions that Were Recently Demobilised]. *Hrani. – Grani*, 3(26), 69–73. <https://doi.org/10.15421/172350> [in Ukrainian].
6. Zakharina, T. (2023). Napriamy sotsialnoi roboty z veteranamy hibrydnoi viiny [Directions of Social Work with Veterans of the Hybrid War]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Pedahohika. Sotsialna robota».* – *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, 1(52), 55–59. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.55-59> [in Ukrainian].
7. Yengalycheva, I. (2024). Osoblyvosti nadannia posluhy sotsialnoi adaptatsii dlia veteraniv i veteranok viiny ta chleniv yikhnikh simei v terytorialnykh hromadakh [Features of Providing Social Adaptation Services for War Veterans and Their Family Members in Territorial Communities]. *Vvichlyvist. Humanitas. – Politeness. Humanitas*, 3, 18–23, <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.4> [in Ukrainian].
8. Koval, H. & Murashko, D. (2024). Derzhavna veteranska polityka: vyklyky sohodennia [State veteran policy: challenges today]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia. – Law and Public Administration*, 4, 176–182. <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.23> [in Ukrainian].
9. *Kontseptsiia polityky shchodo veteraniv ta yikhnikh simei. Ekspertni rekomendatsii do formuvannia onovlenoi derzhavnoi polityky shchodo veteraniv ta yikhnikh simei* [Concept of policy for veterans and their families. Expert recommendations for the formation of an updated state policy for veterans and their families]. (2023, October). Kyiv. [in Ukrainian].
10. Kostyshyn, E. & Shevtsiv, Yu. (2023). Osoblyvosti realizatsii polityky veteranskoho rozvytku v Ukraini [Features of the Implementation of the Veteran Development Policy in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota. – Public Administration and Social Work*, 2, 19–24. <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-3> [in Ukrainian].
11. Kravchenko, O. (2025). Mizhsektoralna spivpratsia na rivni hromady shchodo kompleksnoi reabilitatsii veteraniv ta veteranok [Intersectoral cooperation at the community level on comprehensive rehabilitation of veterans]. *Vvichlyvist. Humanitas. – Politeness. Humanitas*, 2, 100–108. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.14> [in Ukrainian].
12. Krymchak, L. (2024). Rol fakhivtsia iz sotsialnoi roboty v protsesi suprovodu veteraniv viiny ta demobilizovanykh osib [The Role of the Social Work Specialist in the Process of Supporting War Veterans and Demobilized Persons]. *Innovatsiina pedahohika. – Innovative pedagogy*, 72, 71–75. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.11> [in Ukrainian].
13. Kroky Planu dlia Ukraine Facility [Plan for the Implementation Ukraine Facility]. (n.d.). *Ukraine Facility*. <https://me.gov.ua/view/8dde8d02-3027-4fca-8c57-caf55a62f743> [in Ukrainian].
14. Lavryk, Ya., Tereshchenko, I., Amelina, Yu. & Tsurian, A. (2025). *Mizh frontom i maibutnim: stsensarii ta ekonomichni naslidky veteranskoi polityky* [Between the front and the future: scenarios and economic consequences of veterans' policy]. Kyiv: Ukrainian Institute of the Future [in Ukrainian].
15. Lebedyna, O. (2023, May 24). *V Ukraini pisliaviiny bude 4–5 mln veteraniv – ministerka* [There will be 4–5 million veterans in Ukraine after the war – the minister]. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina* [Mirror of the Week. Ukraine]. <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-ukrajini-pislja-vijni-bude-4-5-mln-veteraniv-ministerka.html> [in Ukrainian].
16. Lomonosova, N., Khelashvili, A. & Nazarenko, Yu. (2024). Sotsialni posluhy dlia veteraniv ta veteranok u hromadakh: vyklyky ta potreby [Social services for veterans in communities: challenges and needs]. Kyiv: Cedoss [in Ukrainian].

17. Piesha, I., Tilikina, N. & Andriuchenko, T. (2024). Alhorytm vprovadzhennia mentorskoi pidtrymky veteraniv viiny u terytorialnii hromadi [Algorithm For Implementation of Mentorship Support for War Veterans in a Territorial Community]. *Socialjna robota ta socialjna osvita – Social work and social education*, 1(12), 108–124 [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305274](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305274) [in Ukrainian].

18. Potreby veteraniv i veteranok. Rezultaty shostoho opytuvannia Ukrainiskoho veteranskoho fondu [Needs of veterans. Results of the sixth survey of the Ukrainian Veterans Foundation]. (2024, October – November). *Ukrainskyi veteranskyi fond [Ukrainian Veterans Foundation]*. <https://veteranfund.com.ua/analitics/analiz-potreb-ta-problem-veteraniv-ta-veteranok-za-2024-rik/> [in Ukrainian].

19. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky» shchodo formuvannia kompleksnogo pidkhodu do vnutrishnoi polityky u veteranskii sferi» [On Amendments to the Law of Ukraine «On the Principles of Domestic and Foreign Policy» regarding the Formation of a Comprehensive Approach to Domestic Policy in the Veterans' Sphere]. Zakon Ukrainy № 4285-IX (2025) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4285-20#Text> [in Ukrainian].

20. Pro skhvalennia Stratehii veteranskoi polityky na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2024–2027 rokakh [On approval of the Veterans Policy Strategy for the period until 2030 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2024–2027]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1209-p. (2024) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#n12> [in Ukrainian].

21. Pro skhvalennia Stratehii formuvannia systemy povernennia z viiskovoi sluzhby do tsyvilnoho zhyttia na period do 2033 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2025–2027 rokakh [On approval of the Strategy for the formation of a system for returning from military service to civilian life for the period until 2033 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2025–2027]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1350-p.ня 2024 р. (2024) (Ukraine). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-formuvannia-systemy-povernennia-z-viiskovoi-sluzhby-do-tsyvilnoho-zhyttia-na-period-do-2033-roku-1350r-311224> [in Ukrainian].

22. *Rol derzhavy u sotsialnii reintehratsii veteraniv ta veteranok : analitychne doslidzhennia* [The role of the state in the social reintegration of veterans]. (2024). Kyiv: Ukrainian Veterans Foundation [in Ukrainian].

23. Saiko, N. (2024). Sotsialna robota z viiskovymy ta veteranamy rosiisko-ukrainskoi viiny [Social Work with the Military Personnel and Veterans of the Russian-Ukrainian War]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. – The Sources of Pedagogical Skills*, 34, 218–222. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2024.34.318131> [in Ukrainian].

24. Stoliaryk, O. & Semigina, T. (2023). Povernutysia z viiny: psykhosotsialna pidtrymka veteraniv/-nok ta chleniv yikhnikh simei [Coming back from war: psychosocial support for veterans and their family members]. *Social Work and Education*, 10(1), 63–77. 10.25128/2520-6230.23.1.6 [in Ukrainian].

25. Tilikina, N. & Piesha, I. (2023). Derzhavna veteranska polityka Ukrainy ta shliakhy zabezpechennia yii efektyvnosti [Public Veteran Policy of Ukraine and Ways of Providing of Her Efficiency]. *Elektronne naukove vydannia «Publichne administhuvannia ta natsionalna bezpeka»*. – *Electronic Scientific Publication «Public Administration and National Security»*, 5(35), 74–87. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8984> [in Ukrainian].

26. Yakym ye obraz veteraniv v ukrainskomu suspilstvi [What is the image of veterans in Ukrainian society?] (2024, December). *Ukrainskyi kryzovyi media-tsentr [Ukraine Crisis Media Center]*. <https://uacrisis.org/uk/yakym-ye-obraz-veteraniv-v-ukrayinskomu-suspilstvi> [in Ukrainian].

Vakulenko S. M.

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department «Karazin Social Work School»
V.N. Karazin Kharkiv National University

Dorozhenko V. O.

3rd year student of the first (bachelor's) level of higher education,
majoring in «Social Work» of the Education and Research Institute
of Sociology and Media Communications
V.N. Karazin Kharkiv National University

**SOCIAL WORK WITH VETERANS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN
WAR AND THEIR FAMILIES AS A COMPONENT
OF VETERAN POLICY**

The article states that as of today, the issues of improving veteran policy are extremely relevant, because neglecting the severity and depth of the problems associated with the return of veterans to civilian life can lead to increased risks, primarily of a social and economic nature, in particular, the loss of a significant share of the country's human potential, deepening disparities in the labor market, the spread of unemployment, a significant increase in the burden on both state and local budgets, deterioration of the psycho-emotional state, the emergence of social alienation of significant groups of the population, the spread of asocial forms of behavior, a decrease in the level of social cohesion of society, etc. One of the most important components of the implementation of the veteran policy of the Ukrainian state should be considered social work with veterans and their families at the community level in the context of overcoming the consequences of the Russian-Ukrainian war, since the vast majority of veterans return to their communities and it is there that they should receive all the necessary services. The authors emphasize that appropriate scientific research is needed on both the ability of communities to provide social services to veterans and the needs of the veterans themselves. Analysis of sociological research data shows that the current veteran policy of the Ukrainian state needs improvement in order to reduce social tension in society, overcome existing inequalities in veterans' access to social services, and solve problems related to their reintegration into civilian life, primarily at the community level. To this end, domestic experience in using various approaches in social work with veterans and their family members should be systematized and a comparative analysis should be conducted with relevant foreign practices in order to determine the possibilities and limitations of their application.

Key words: veterans, veterans' policy, social work, social services, support of veterans, reintegration, communities.

Дата першого надходження статті до видання: 21.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY)